

GRAUWE GANZEN IN WATERLAND

de problematiek van een groeiende broedpopulatie

Samenwerkingsverband Waterland 1999

GRAUWE GANZEN IN WATERLAND

de problematiek van een groeiende broedpopulatie

Frank Visbeen

Samenwerkingsverband Waterland

Purmerend, december 1999.

© Overname van delen van de tekst van deze publicatie is toegestaan, mits voorzien van een duidelijke bronvermelding.

INHOUD

Dankwoord

Inhoud

1. Inleiding.....	1
2. De grauwe gans in Nederland.....	3
2.1. De grauwe gans als broedvogel in Nederland.....	3
2.2. Wetgeving en beleid.....	4
3. De grauwe gans in Waterland.....	7
3.1 Broedvogels.....	7
3.2 Doortrek van grauwe ganzen in Waterland.....	8
3.3 Grauwe ganzen met blauwe halsbanden in Waterland.....	9
3.4 Wildschade.....	12
3.5 Artikel 53 & 54 van de Jachtwet.....	13
3.6 Draagvlak.....	13
4. Onderzoek in Waterland.....	15
4.1 Onderzoek gemerkte grauwe ganzen.....	15
4.2 De resultaten.....	16
4.2.1 Waarnemingen.....	16
4.2.2 Waarnemingen in Waterland.....	17
4.2.3 Waarnemingen in de rest van Noord-Holland.....	18
4.2.4 Waarnemingen in Flevoland.....	18
4.2.5 Waarnemingen in de rest van Nederland.....	19
4.2.6 Waarnemingen in het buitenland.....	19
4.2.7 Samenvatting.....	20
5. Conclusies en aanbevelingen.....	21
5.1 Conclusies.....	21
5.2 Aanbevelingen.....	22
Literatuur.....	23
Bijlagen.....	25
Bijlage 1	Overzicht van de in Waterland gemerkte grauwe ganzen per maand
Bijlage 2	Overzicht van de waarnemingen van grauwe gans met blauwe halsband
Bijlage 3	Overzicht van de verschillende onderzoeksprogramma's

DANKWOORD

Dit onderzoek naar de problematiek van de grauwe ganzen in Waterland is mogelijk gemaakt door financiële steun door het ministerie van LNV in het kader van het Waardevol Cultuur Landschap Waterland en de Provincie Noord-Holland.

Aan dit project hebben vele mensen meegewerkt. In de opzet en begeleiding van dit onderzoek is nauw samengewerkt met Dr. M. Loonen van de Rijksuniversiteit van Groningen. Van Staatsbosbeheer, in het bijzonder André Smit en Ton Pieters, en de veehouder Jaap Klein kregen wij alle medewerking om in het reservaatgebied de Peereboom in Waterland-Oost de ganzen te vangen. Het ringwerk in 1996 is verzorgd door Maarten Loonen, in 1997 en 1998 door Berend Voslamber. Het vangen en ringen van de ganzen was niet mogelijk geweest zonder de inzet van Ab Kalkman, Willem van der Waal, Otto Feenstra, Ab Bles, Han Filmer, Ton Pieters, Jan Kees den Rooijen, René Oosterhuis, Martijn de Jongen, Dirk Tanger en Ton Eggenhuizen.

De vele uren van geduldig waarnemen heeft geresulteerd in maar liefst meer dan 3700 waarnemingen van de Waterlandse grauwe ganzen. Vele tellers zijn wij hiervoor erkentelijk, in het bijzonder Ab Kalkman, Han Filmer, Willem van der Waal, Han Filmer, Jan Marbus, Nirk Zijlmans en Diek Groenwald. Bijzonder dankbaar zijn wij voor Greet Boomhouwer en Henk Koffijberg die voornamelijk de vele waarnemingen van de Waterlanders in Flevoland voor hun rekening hebben genomen. De WBE de Dieën en LASER zijn wij erkentelijk voor het geven van de afschotcijfers van de grauwe gans in Waterland en het beschikbaar stellen van de gegevens met betrekking tot ex artikel 53 en 54 van de Jachtwet.

Vorst willen wij de volgende organisaties bedanken waarmee is gesproken over deze problematiek:

- de Wildschadecommissie Noord-Holland
- WBE De Dieën
- Staatsbosbeheer
- Natuurmonumenten

Het Samenwerkingsverband Waterland (SVW) bewaakte de voortgang van het project. Verschillende mensen hebben nuttig commentaar gegeven op de eindversie, in het bijzonder Maarten Loonen. Frode Numan heeft de figuren en lay-out van het rapport voor zijn rekening genomen.

1. INLEIDING

Tussen Amsterdam, Zaanstad en Hoorn vinden we een open en waterrijk veenweidegebied met de polders Wormer & Jisperveld, Oostzanerveld, Ilperveld en Purmerland, Varkensland en Waterland-Oost, Katwoude, de Zeevang en de Beetskoog. Naast hoge natuurwaarden vinden we hier tevens bijzondere landschappelijk en natuurhistorische waarden. In de Structuurschema Groene Ruimte is het gebied aangegeven als Waardevol Cultuurlandlandschap (WCL).

In het WCL-gebied Waterland verblijven in de winter ganzen, zwanen, smienten en meerkoeten. De aantallen ganzen zijn de laatste jaren toegenomen. In het begin van de jaren tachtig waren groepen foeragerende ganzen nog een uitzondering, nu gelden Waterland en de Zeevang als vaste pleisterplaatsen. Met het groeiende aantal vogels is ook het aantal en hoogte van de schadeclaims toegenomen en daarmee de onvrede bij de boeren. Uit eerder onderzoek van het Samenwerkingsverband Waterland is gebleken dat er onvrede is over de huidige schaderegeling en afwikkeling en dat er draagvlak bestaat voor de opvang van grazende vogels (Eggenhuizen 1996). In 1998 is door de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland (Natuurvereniging Waterland) in Waterland-Oost een experiment gestart voor de opvang van deze wintergasten op circa driehonderd hectare.

Naast de toename van het aantal wintergasten in Waterland-Oost is daar een broedpopulatie van de grauwe gans ontstaan. Het aantal is inmiddels toegenomen tot circa tweehonderd broedparen. Naast aanwezigheid in het broedseizoen verblijven de vogels ook een deel van de zomer in Waterland en veroorzaken daar lokaal wildschade. Tegelijkertijd met de toename van de broedparen neemt ook het aantal overwinterde grauwe ganzen toe. De aantallen suggereren dat de overwinteraars vogels zijn van de lokale broedpopulatie. Er is een groeiende weerstand onder de veehouders omdat de landbouwschade toeneemt. Uit vraaggesprekken met veehouders in het gebied blijkt er op dit moment weinig draagvlak te zijn om de overzomerende grauwe ganzen op te vangen.

Om extra informatie over de grauwe ganzen te krijgen is het SVW in 1996 gestart met het merken van grauwe ganzen met individueel herkenbare halsbanden. De doelstelling van het onderzoek is om informatie te verzamelen over:

- in hoeverre veroorzaken de broedvogels en hun nakomelingen de schade en in hoeverre veroorzaken trekvogels die schade?
- in hoeverre is er uitwisseling met andere gebieden in Nederland?

Het project heeft drie jaar in beslag genomen. Om de bovengenoemde vragen te kunnen beantwoorden zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

- er worden in twee jaar tijd maximaal 100 halsbanden aangelegd bij de broedvogels;
- er komt een telprogramma om het aflezen van halsbanden te laten plaatsvinden;
- de telgegevens van de afgelopen jaren in Waterland worden uitgezocht;
- contacten worden gelegd met veehouders, Staatsbosbeheer, betrokken jagers over dit project;
- en daarnaast zal het project resulteren in een advies over de grauwe ganzen problematiek.

De uitvoering van het project is verzorgd door het SVW en de Rijksuniversiteit van Groningen. Het SVW heeft het voor- en natraject voor haar rekening genomen. Het ringwerk

en de centrale gegevensverwerking is uitgevoerd door de Universiteit van Groningen. De eindverantwoordelijkheid ligt bij het Samenwerkingsverband Waterland.

De Provincie Noord-Holland is zeer geïnteresseerd in dit project vanwege het te ontwikkelen faunabeleid zoals geformuleerd in het Uitvoeringsprogramma Faunabeheer van de provincie.

Leeswijzer

Dit eindverslag bestaat uit de volgende onderdelen: een beschrijving van de soort; de ontwikkeling in Nederland; het wettelijke kader en beleid; het voorkomen van de grauwe gans in Waterland gebaseerd op tellingen van het afgelopen decennium; de verschillende partijen; het onderzoek aan de individueel gemerkte grauwe ganzen; methode en resultaten; conclusies en aanbevelingen.

2. De grauwe gans in Nederland

Grauwe ganzen komen als broedvogel verspreid voor in grote delen van Europa. Er worden twee ondersoorten onderscheiden, de *A.a. anser* (Noordwest Europa) en de *A.a. rubrirostris* (Zuidoost en Oost-Europa). De huidige Europese populatie wordt geschat op 56.300-80.000 broedparen. De winterpopulatie op circa 270.000 exclusief de vogels die rond de Kaspische Zee overwinteren. Binnen het broedareaal worden verschillende deelpopulaties onderkend (Cramp & Simmons 1979; Madsen et al. 1999). Vogels op de Britse eilanden zijn voornamelijk standvogels. In de winter krijgen ze gezelschap van de vogels uit IJsland. Op het continent gaat het om vier populaties:

1. Grauwe ganzen die in Scandinavië, Duitsland en Nederland broeden en voornamelijk in Spanje en Nederland overwinteren.
2. Grauwe ganzen die broeden in Noord-Oost en Centraal Europa en overwinteren in Tunesië en Algerije.
3. Grauwe ganzen die broeden en overwinteren in de landen rondom de Zwarte Zee.
4. Een vierde populatie is te vinden in het westelijke deel van Siberië, deze vogels overwinteren in aan de Kaspische Zee, Irak en Iran.

De totale populatie waar de Nederlandse broedvogels deel van uitmaken is in de laatste decennia toegenomen van 30.000 eind jaren zestig tot 120.000-130.000 vogels in de jaren tachtig. Recente tellingen wijzen op een populatiegrootte van ruim 200.000 vogels. Met de groei van de populatie is de seizoensmaxima in Nederland sterk gegroeid: 10.000 vogels in de jaren zestig; 70.000 begin jaren negentig; zelfs 150.000 vogels in 1995. Het aandeel van de Noordwest-Europese populatie dat tijdens het hoogtepunt van de trek Nederland aandoet, is licht toegenomen van dertig tot veertig procent (Koffijberg et al. 1997).

2.1. De grauwe gans als broedvogel in Nederland

De grauwe gans is van oorsprong een Nederlandse broedvogel. Sterke vervolging door de mens heeft het verspreidingspatroon verbrokken en beperkt tot de grote moerasgebieden. Aan het eind van de negentiende eeuw was de grauwe gans in Nederland praktisch uitgestorven als broedvogel (van den Bergh 1991).

Vanaf de jaren zestig is het aantal broedparen door spontane vestiging en herintroducties snel gegroeid. Door het ontstaan van grote rietmoerassen in de Flevopolders, met name de Oostvaardersplassen en de Lepelaarsplassen, steeg de broedpopulatie na 1970 enorm. In de jaren zeventig werd het broedbestand geschat op 500 paar, in 1993 was dit toegenomen tot minimaal 1200-1300 paar. In 1997 was het aantal inmiddels gestegen tot circa 2000. In 1999 wordt het aantal broedparen rond de 4.000 geschat (o.a. informatie SOVON).

De belangrijkste broedgebieden liggen in Friesland, Zuidelijk Flevoland, Zuid-Hollandse eilanden en de Gelderse Poort. In Waterland hebben zich in 1988 de eerste broedparen gevestigd (Visbeen 1994). De dichtstbijzijnde broedlocaties van Waterland zijn de Vechtstreek en de Noorderplassen bij Almere. Momenteel vindt er in Nederland nog steeds stijging plaats van het aantal broedparen en worden nieuwe broedplaatsen bezet. Een deel van de broedpopulatie overwintert waarschijnlijk in Nederland en een deel overwintert elders zoals in Spanje.

2.2. Wetgeving en beleid

De minister van LNV heeft in 1990 een beleid geformuleerd voor het beheer van ganzen in Nederland. Dit beleid is uiteengezet in de *Nota Ruimte voor Ganzen* en geldt voor de jaren negentig. We bespreken hier de relevante punten wat betreft de grauwe gans.

Door de rijksoverheid zullen geen speciale beschermingsmaatregelen worden genomen voor de minder kwetsbare soorten waaronder de grauwe gans. Wel zal de ontwikkeling van deze populatie nauwlettend worden gevolgd en zullen particuliere initiatieven om te komen tot regionale beheerplannen positief worden toegetreden. Dit geldt ook voor het beheer van broedende en ruiende grauwe ganzen.

Aan het beheer van broedpopulaties van de grauwe gans zal vooral op regionaal niveau invulling gegeven moeten worden. Hierin is vooral een rol weggelegd voor de terreinbeherende instanties en jachthouders. Het beleid volgt de algemene lijn dat de jachthouder op grond van de Jachtwet enerzijds de verplichting heeft de populaties in stand te houden en anderzijds ontoelaatbare landbouwschade te voorkomen.

Voor ruiende ganzen geldt dat het van belang is dat de rust in deze gebieden gehandhaafd blijft. Vaak betreft het reservaatgebieden en het is wenselijk dat de rust in een beheersvisie wordt vastgelegd. In de nota wordt verder onderscheid gemaakt tussen grauwe ganzen en verwilderde ganzen. Wat betreft de laatste groep betreft wordt in het algemeen op een aanvraag voor een afschotvergunning ex artikel 53 van de Jachtwet positief beslist. Verder wordt in voorkomende gevallen vergunning afgegeven ex artikel 54 van de Jachtwet voor het rapen en schudden van eieren van deze ganzen.

Zoals alle ganzensoorten valt de grauwe gans onder de Jachtwet. Tot voor kort was de grauwe gans samen met de kolgans en rietgans *Anser fabalis rossicus* bejaagbaar in de periode die loopt van 1 september tot en met 31 januari, van een half uur voor zonsopgang tot 10.00 uur. In het najaar van 1999 heeft de Staatssecretaris van LNV, vooruitlopend op de inwerkingtreding van de Flora- en Faunawet op verzoek van Vogelbescherming Nederland de jacht op ganzen en smienten gesloten. Alleen in gebieden waarin de afgelopen jaren aanzienlijke schade is opgetreden kunnen voor de overwinterende grauwe- kol- en rietganzen *Anser fabalis rossicus* nog afschotvergunningen worden verleend; dergelijke gebieden komen in Noord-Holland niet voor. In deze zogenaamde verjaaggebieden wordt geen wildschade uitbetaald. Dit nieuwe vergunningenbeleid geldt bij wijze van experiment voorlopig tot 1-4-2000. De wildschade in de periode 1-9-1999 tot 1-5-2000 buiten de bejaaggebieden wordt door het Ministerie vergoed. Voor de overzomerende grauwe gans zal het Ministerie de verantwoordelijkheid bij de grondeigenaar en gebruiker neerleggen. Het beleid is gericht op het zodanig beperkt houden van de populaties dat belangrijke schade aan de landbouw kan worden voorkomen. Met het dit oogmerk worden de beheerders van broedgebieden aangemoedigd tezamen met de landbouw en wildbeheerseenheden beheerplannen op te stellen. Indien wordt aangegeven dat bij niet ingrijpen belangrijke schade ontstaat dan kan een vergunning voor afschot en/of rapen en schudden worden afgegeven. In beginsel wordt geen tegemoetkoming van de schade door overzomerende ganzen verleend. Een uitzondering geldt voor situaties waarbij specifieke door directie Natuurbeheer erkende natuurdoelen beperkingen aan het ingrijpen van de populatie rechtvaardigen.

In december 1997 hebben Gedeputeerde Staten van Noord-Holland het provinciale *Uitvoeringsprogramma Faunabeleid* vastgesteld. Wat betreft de grauwe gans heeft de provincie hierin gesteld dat de populatie van de overzomerende gans als een inheemse standpopulatie wordt beschouwd. De schadebeperking door de reguliere jacht is niet goed mogelijk. Vergunningen voor extra reguleringsmaatregelen zoals afschot en het schudden van eieren zullen terughoudend worden afgegeven. In de komende periode zal moeten blijken welke schade werkelijk kan optreden en hoe de problematiek zich verder zal ontwikkelen. Op basis van resultaten hiervan zal bezien worden of

het provinciale standpunt zal moeten worden aangepast. Een ander aspect daarbij is hoe invulling gegeven kan worden aan een duurzaam voortbestaan van deze soort bijvoorbeeld door het aangeven van acceptabel broedgebieden. Onderzoek naar de ontwikkeling van de Noord-Hollandse broedpopulatie vindt de provincie gewenst. Vooralsnog zal de provincie het rijksbeleid volgen. Naar verwachting treedt eind 2000 de Flora- en faunawet in werking. Een belangrijke verandering t.o.v. de oude wet is dat er nog maar slechts vijf soorten bejaagbaar zullen zijn namelijk konijn, haas, fazant, wilde eend en houtduif. De grauwe gans is in de nieuwe wet een beschermde vogel. De bevoegdheid voor het verlenen van vrijstellingen en ontheffing van verjaging, afschot en eieren rapen ligt dan bij GS. Mede op basis van de resultaten van het nu ingezette experimentele vergunningenbeleid zullen wel landelijke beleidslijnen worden vastgesteld voor zowel de overwinterende als overzomerende grauwe gans. GS van Noord-Holland zullen in beginsel deze beleidslijnen volgen.

Op grond van de wildschade in de overige periode kunnen de benodigde vergunningen *ex art. 53 en 54 van de Jachtwet* door het Ministerie van LNV worden afgegeven om de overlast van de grauwe ganzen te beperken. De te nemen maatregelen gelden dan alleen voor de Waterlandse ganzen. Na de inwerkingtreding van de van de Flora- en faunawet dient een ontheffing *ex art 68 van de Flora- en Faunawet* bij de provincie te worden aangevraagd.

Figuur 1: Het onderzoeksgebied Waterland met daarin de belangrijkste broed- en pleisterplaatsen van de grauwe gans in Waterland-Oost aangegeven.

3. De grauwe gans in Waterland

Er kan veel veranderen in enkele tientallen jaren. Rond de jaren zestig werd de grauwe gans slechts zelden waargenomen in de winter en dan ook nog voornamelijk overvliegend. In de eerste helft van de jaren tachtig hebben de ganzen Waterland als overwinteringsgebied en later ook als broedplaats ontdekt.

Voor dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van losse waarnemingen van F. Visbeen en W. van der Waal uit de periode april tot en met augustus van de laatste tien jaar. De gegevens over de broedpopulatie van de grauwe gans in Waterland zijn met name in april en mei verzameld door het aantal paren met pullen te tellen. Dit levert het minimum aantal broedparen op. De gegevens die worden verzameld tijdens de (internationale) gansentellingen van 1989 tot en met 1998 (tellingen SOVON) zijn gebruikt voor de rest van het overzicht aangevuld met losse waarnemingen. Van september tot en met maart is het gebied systematisch doorkruist en onderzocht op de aanwezigheid van ganzen. De halsbandgegevens van vogels uit Scandinavië bestaan voor een groot deel uit waarnemingen van Visbeen & van der Waal. Ze zijn aangevuld met gegevens van Maarten Loonen en Leif Nilsson uit Zweden (coördinator van 'Nordic Greylag Goose Project').

3.1 Broedvogels

In Waterland-Oost werden de eerste twee broedgevallen in 1988 vastgesteld. Het aantal broedparen was in 1996 toegenomen tot circa zeventig, in 1997 daalde dit aantal tot 58, in 1998 steeg het aantal tot 93 en in 1999 verder tot circa 174.

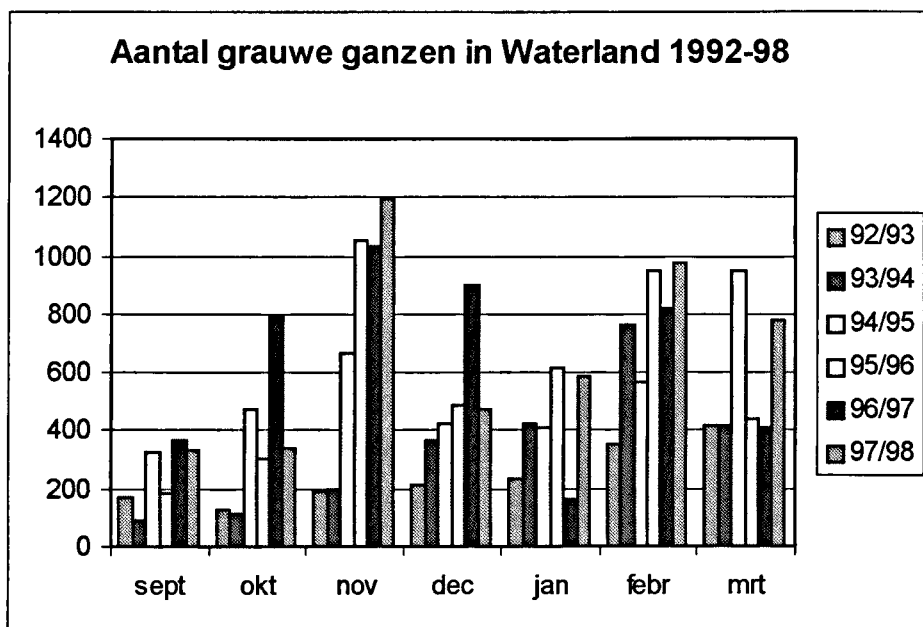
Broedconcentraties zijn te vinden langs de dijk bij de Gouwzee, het Barnegat en de Grote en Kleine Meer (zie figuur 1). Het gaat hierbij voornamelijk om de reservaten van Staatsbosbeheer. Deze plaatsen nemen een belangrijk deel van de Waterlandse populatie voor hun rekening. Verder broeden de ganzen gespreid door heel Waterland-Oost: iedere rietkraag langs de Aeen en Dieën is in principe een potentiële broedplaats. In de Volgermeerpolder en omgeving zijn ook broedende ganzen vastgesteld. In 1998 werd tijdens het broedvogelonderzoek voor SOVON broedparen vastgesteld in rietlanden langs de Broekermeer en bij de golfbaan in Amsterdam-Noord.

Spectaculair was in 1999 de ontdekking van de grootste broedkolonie in Nederland (152 nesten) op een eilandje voor de kust van Diemen (F. Vogelzang in litt). Enkele vogels met halsband zijn hier ook waargenomen. Later is één van die vogels met jongen in De Peereboom gezien. Deze waarneming en de ontdekking van de bovengenoemde broedkolonie bevestigt het vermoeden dat er instroom van broedparen met jongen plaatsvindt.

Uit het bovenstaande kan geconcludeerd worden dat het tellen van nesten in feite de beste methode is om het aantal broedparen vast te stellen. Het aantal paren met jongen geeft een ondertelling omdat er ten eerste in Waterland veel legsels worden verstoord, en ten tweede vindt er crechevorming plaats van paren met jongen (wat te denken van een broedpaar met 33 jongen in polder IJdoorn).

Naast toename van het aantal broedparen in Waterland-Oost zien we de grauwe gans ook in andere delen van Waterland verschijnen. Zo zijn in 1999 broedparen vastgesteld in Polder Katwoude (1), tegenover Motel Katwoude (8), in de zuidelijke Zeevang (10) en in de Beetskoog en Schardammerkoog (10). De geschatte populatie bedraagt voor Waterland-Oost en de Zeevang tussen 200-300 broedparen. Op grond van een telling in juli 1999 bedraagt het totaal aantal vogels circa 1500.

In het Oostzanerveld en het recreatieschap het Twiske broeden ook grauwe ganzen. De precieze omvang is niet bekend maar uit mondelinge informatie moet dit om minimaal dertig broedparen gaan (info: Jan Evers).

Figuur 2: Overzicht van het aantal grauwe ganzen in Waterland dat is vastgesteld tijdens de maandelijkse ganzentellingen van SOVON (sept-mrt) in 1992-98.

3.2 Doortrek van grauwe ganzen in Waterland

De in ons land voorkomende grauwe ganzen behoren tot de Noordwest-Europese populatie, waarvan het broedgebied zich uitstrekt van de Noordzeekust tot ver in Rusland. De totale populatie omvat ongeveer 200.000 vogels. In het seizoen 1994/95 werden in november 156.000 vogels van die populatie in Nederland waargenomen. Het grootste deel vliegt hierna door naar Spanje om daar te overwinteren. Recent overwinteren de vogels in toenemend aantal in Nederland, in bijzonder in het Verdronken land van Saeftinge.

In Noord-Holland is in de winter een toename vastgesteld (Cottaar et al 1990), de laatste jaren ook in Waterland-Oost. In figuur 2 staat een overzicht van het aantal grauwe ganzen in Waterland dat is vastgesteld tijdens de ganzentellingen in 1992-98. De toename van het aantal ganzen is hieruit af te lezen. Dit beeld wordt nog duidelijker als op grond van deze gegevens het aantal gansdagen per jaar wordt berekend (zie tabel 1). Daarvoor is het aantal ganzen per maand vermenigvuldigd met het aantal dagen per maand en vervolgens zijn alle gansdagen bij elkaar opgeteld. In de tabel is het jaar 92/93 op 100 gesteld.

Tabel 1. Het aantal gansdagen per seizoen (september-maart, 1992/1998) gegeven in totalen en geïndexeerd, daarvoor is het seizoen 1992/93 op 100 gesteld.

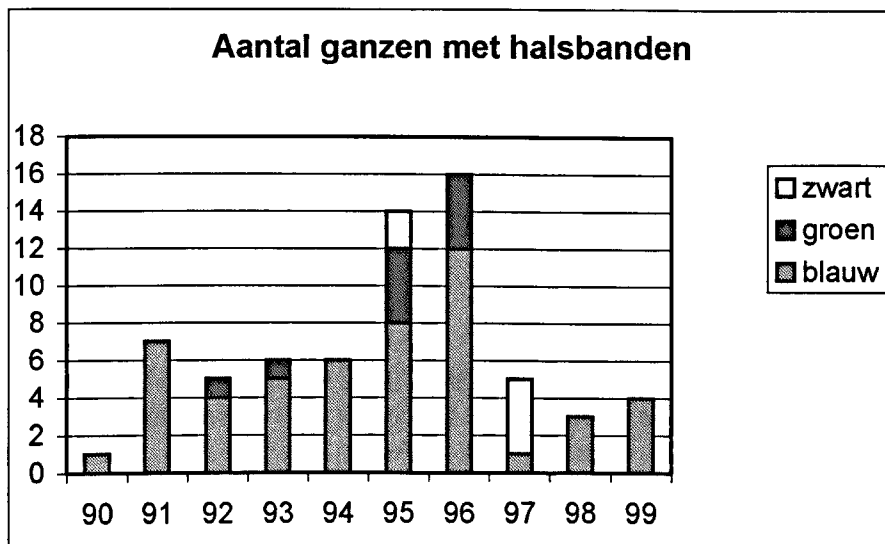
Jaar	aantal gansdagen	index
92/93	51340	100
93/94	71204	139
94/95	115484	225
95/96	120845	235
96/97	135173	236
97/98	140374	274

Figuur 2. geeft tevens het aantalsverloop weer gedurende september tot en met maart in Waterland. In september en oktober hebben we voornamelijk nog te maken met een deel van de broedvogels. In november piekt het totaal aantal grauwe ganzen doordat er sterke doortrek plaatsvindt van vogels uit Scandinavië. In december en januari gaat het de laatste jaren om circa vijfhonderd vogels. Bij strenge vorst zoals in januari 1997, verdwijnen de meeste vogels richting zuidelijke streken. In februari en maart vindt weer een stijging plaats van het aantal vogels. De broedvogels zijn dan weer terug en er vindt doortrek plaats van vogels uit noordelijke gebieden. De getelde maxima op de najaarstrek en de terugtrek naar de broedgebieden zijn respectievelijk 1057 ex. in november '96 en 1192 ex. in november '97, 944 in maart '95, 949 resp. 974 in februari '96 en '98. Waar komen die ganzen vandaan?

3.3 Grauwe ganzen met blauwe halsbanden in Waterland

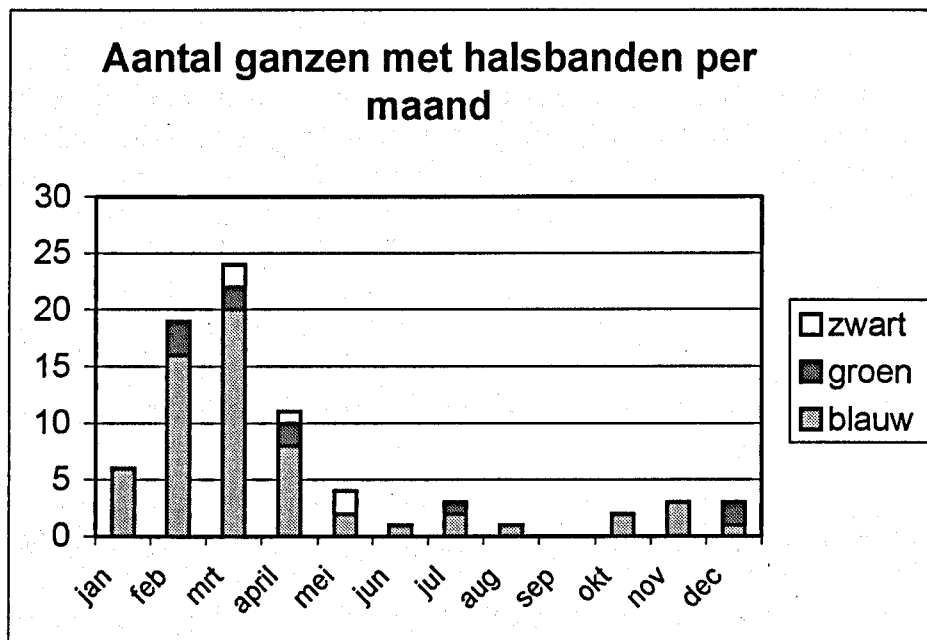
Onderzoek naar grauwe ganzen met halsbanden heeft uitgewezen dat de vogels die Nederland op de trek aandoen, voornamelijk uit Zweden, Noorwegen en Duitsland afkomstig zijn (Voslamber et al. 1993). Opmerkelijk is dat zij er alle een eigen timing op nahouden. De Noorse vogels komen vanaf augustus naar Nederland waar zij tot november verblijven om daarna richting Spanje te vliegen, vanaf februari keren ze terug in Nederland en verblijven ze hier tot in april. De Duitse en Zweedse vogels trekken vanaf oktober door, en in het voorjaar zijn ze begin maart al richting de broedgebieden verdwenen. Hoe zit het nu in Waterland?

In Waterland zijn grauwe ganzen waargenomen die in Zweden, Noorwegen, Spanje en Nederland zijn gemerkt met een halsband. De waargenomen exemplaren met blauwe halsbanden zijn vogels die geringd zijn in Noorwegen en Zweden; die met groene halsbanden komen uit Nederland en de ganzen met zwarte halsbanden zijn in hun overwinteringsgebied Spanje geringd.

Figuur 3: Totaal aantal ganzen met blauwe, zwarte en groene halsbanden per jaar in de periode 1990-99

Figuur 3 geeft het totaal aantal ganzen met halsbanden per jaar weer in de periode 1990-99, exclusief de grauwe ganzen die in Waterland van een halsband zijn voorzien. In totaal gaat het om 33 ganzen die individueel herkend zijn en om 80 waarnemingen. Een overzicht van de waarnemingen per jaar van de vogels staat vermeld in bijlage 2 (18 ex. Noorwegen; 3 ex. Zweden; 3 ex. (Scandinavië); 7 ex. Nederland; 2 ex geringd in Spanje). Het aantal waarnemingen van Noorse vogels in Waterland is het hoogst namelijk 70 procent.

Figuur 4: Aantal ganzen met halsbanden gesommeerd per maand in de periode 1990-1999.

In figuur 4 is aantal ganzen met halsbanden gesommeerd per maand. Opvallend is de piek in februari en maart. In deze maanden vindt sterke doortrek plaats van Noorse broedvogels. Uit ander onderzoek is gebleken dat de verblijfstijd van Noorse vogels in Nederland het langst is. Deze vogels trekken zelfs door tot in mei. Dit heeft vooral te maken met de voedselsituatie en jachtdruk in de broedgebieden (Voslamber et al. 1993).

In het overzicht van de grauwe ganzen met halsbanden springt een aantal ganzen met blauwe halsbanden uit Noorwegen eruit zoals B67, G01, G68 en de VHR. Een van de opvallendste vogels is B67 uit Noorwegen. Deze vogel is maar liefst 13 keer waargenomen in Waterland. Aan de hand van de waarnemingen zijn de omzwervingen duidelijk te zien (zie tabel 2).

Er zijn vijf waarnemingen bekend van Zweedse vogels: één in oktober, twee gedurende de winter en twee in juli. In het laatste geval gaat het waarschijnlijk om niet geslachtsrijpe vogels die in de Oostvaardersplassen de rui hebben doorgebracht en vervolgens weer na de rui naar hun broedgebied terugtrekken.

De grauwe ganzen met zwarte halsbanden zijn in de winter geringd in Spanje. Gezien de waarnemingen van deze ganzen in het broedseizoen in Waterland en Flevoland (info: G. Boomhouwer) gaat het hier waarschijnlijk om vogels uit de Nederlandse broedpopulatie, die in Spanje overwinteren. Recente waarnemingen van vogels in Spanje, die in Waterland en in de Noorderplassen in zuidelijk Flevoland zijn geringd, passen in dit beeld.

De vogels met groene halsbanden, die niet in Waterland zijn geringd, zijn afkomstig van de broedpopulatie uit de Noorderplassen bij Almere. Deze waarnemingen zijn gedaan tijdens het broedseizoen en in de winterperiode. Mogelijk is dit een aanwijzing voor uitwisseling met de broedpopulatie van Waterland.

Tabel 2. Overzicht van de landen die de grauwe gans B67 van 1988-95 heeft bezocht en de verblijfsperiode.

<i>jaar</i>	<i>verblijfsperiode</i>	<i>land</i>	<i>in Waterland waargenomen</i>
1988	29 juni geringd als adult	Noorwegen (Leka)	
	september/november	Nederland	
1989	januari	Spanje	
	april	Nederland	
	juli/augustus	Noorwegen	
	oktober/november	Nederland	
1990	januari/maart	Spanje	
	mei/juni	Noorwegen	
	oktober/november	Nederland	
1991	januari/maart	Nederland	januari/maart
	augustus	Nederland	augustus
1992	februari/maart	Nederland	februari/maart
	juni/juli	Noorwegen	
	september	Denemarken	
	september/november	Nederland	
1993	september	Denemarken	
	oktober/november	Nederland	
1994	februari/maart	Nederland	februari/maart
	augustus/september	Denemarken	
	september/november	Nederland	
1995	maart/april	Nederland	maart/april

Samenvattend: op grond van een weliswaar beperkt aantal waarnemingen van ganzen met halsbanden kunnen we concluderen dat grauwe ganzen uit verschillende populaties in Waterland-Oost verblijven. De Noorse vogels doen dat het frequentst en het langdurigst vooral in periode februari tot en met april. Gezien de meer westelijke trekroute die deze vogels kiezen, ligt dit ook voor de hand. In het najaar lijken deze vogels Waterland links te laten liggen. In september zijn veel Noorse vogels in het Lauwersmeergebied aanwezig. Mogelijk vindt de doortrek in Waterland met name in de maand november zeer snel plaats, waardoor in die periode weinig ganzen met blauwe halsbanden zijn waargenomen. De aanwezigheid van de verschillende populaties in Waterland illustreert nogmaals de complexiteit van de trek.

3.4 Wildschade

De wildschade veroorzaakt door de grauwe gans in de wintermaanden is in de verslagen van de Wildschadecommissie moeilijk terug te vinden. Vaak betreft het gemengde schade van zowel kolganzen, grauwe ganzen en smienten. De bedragen liggen per jaar tussen de 20.000-30.000 gulden.

Volgens de verslagen van de Wildschadecommissie is de schade met name door de overzomerende ganzen de afgelopen jaren in Noord-Holland sterk toegenomen. Het totaal getaxeerde bedrag voor Noord-Holland in 1996 bedraagt f 18.987,96 (21 meldingen) en voor 1997 f 37.466,92 (27 meldingen).

De ontwikkeling van de wildschade in Waterland veroorzaakt door de overzomerende grauwe ganzen is goed gedocumenteerd. Op basis van de resultaten van de wildschaderapporten is de wildschade de laatste jaren toegenomen. De schade komt lokaal voor in Waterland. Het gaat daarbij om de vogels met jongen die zich in het lange gras tegoed doen aan vooral het zaad en de families die na het vliegvlug worden van de jongen op het jonge gras foerageren wat is bestemd voor het melkvee. Bij de schade speelt de mate van vertrapping en besmeuring van het gras ook een rol.

Van de zomerschade zijn de volgende gegevens bekend uit Waterland-Oost, de polder IJdoorn en de Zeevang:

	1996	1997	1998	1999
Waterland Oost				
Aantal meldingen	5	4	7	8
getaxeed bedrag	f 7.953,20	f 7.820,75	f 11.658,-	f 14.670,-
Polder IJdoorn				
Aantal meldingen	1	1	1	1
getaxeed bedrag	f 1.652,56	f 2.104,13	f 2.324,68	f 2.520,-
Zeevang				
aantal meldingen			1	3
getaxeed bedrag			f 859,17	f 5122,40

De toename van het aantal overzomerende ganzen vertaalt zich in een stijging van de wildschade, van f 9.605,76 in 1996 naar f 22.312,40 in 1999. Bovendien zien we dat naast Waterland-Oost ook in de Zeevang wildschade wordt vastgesteld.

In Noord-Holland wordt de laatste jaren in toenemende mate de wildschade niet (of deels) uitbetaald. De grondgebruiker en jachthouder zijn zelf verantwoordelijk voor de geleden schade. De afgegeven vergunningen op grond van artikel 53 en 54 van de Jachtwet, moeten de wildschade zien te beperken. Op grond van de inspanningen die zijn gedaan, geeft de Wildschadecommissie advies aan het Jachtfonds op de schade al dan niet uit te betalen. Tot nu toe heeft het Jachtfonds de wildschade veroorzaakt door overzomerende ganzen in Waterland vergoed.

Het Jachtfonds heeft aangegeven vanaf 1999 de wildschade veroorzaakt door overzomerende grauwe ganzen niet meer te vergoeden, tenzij er een door hun goedgekeurd beheerplan ligt. De verantwoordelijkheid ligt bij de betrokken jachthouder en grondgebruiker.

3.5. Artikel 53 & 54 van de Jachtwet

De problematiek van de overzomerende grauwe ganzen is de laatste jaren sterk toegenomen. Met name na het vliegvlug worden van de jongen (half juni) tot en met eind juli als de vogels naar de Flevolpolder vertrekken vindt wildschade plaats. Omdat het hier om broedvogels gaat heeft de Wildschadecommissie de Jachthouder en de grondeigenaar op haar jachtwettelijke verantwoordelijkheid gewezen. Om de wildschade te voorkomen is aan SBB in 1996 en 1997 en WBE de Dieën in Waterland-Oost in 1996 tot en met 1999 een vergunning ex artikel 54 van de Jachtwet afgegeven om legsels te verstoren en eieren te schudden. Tevens is ieder jaar aan de WBE de Dieën een afschotvergunning afgegeven voor de periode mei tot 1 september (ex art 53). De onderstaande gegevens geven de resultaten weer.

Afschot van grauwe ganzen in Waterland-Oost (gegevens WBE De Dieën)

	zomer	rest periode
1996	15	40
1997	14	43

Verstoring legsels en schudden van eieren (gegevens WBE De Dieën)

	SBB		WBE		tot. nesten	tot eieren
	nest	ei	nest	ei		
1996	16	104	15	64	31	168
1997	28	151	34	198	62	349
1998			54	310	54	310
1999			69	418	69	418

3.6. Draagvlak

Verschillende partijen hebben direct met de problematiek van de overzomerende grauwe ganzen in Waterland te maken. Hoe kijken zij naar de huidige ontwikkeling?

De veehouders

Uit diverse gesprekken met veehouders in het kader van eerder onderzoek naar grazende vogels (Eggenhuizen 1996) is gebleken dat de aanwezigheid van de grauwe gans vooral in het voorjaar en zomer een probleem is. Draagvlak voor opvang was op dat moment niet aanwezig.

De aanwezigheid van de ganzen roept weerstand op onder de veehouders omdat de ganzen vooral in de maand juni en juli het jonge gras eten. De aanwezigheid van ganzen in die periode is voor veehouders slecht inpasbaar in de bedrijfsvoering. Daarbij komt dat de wildschade veroorzaakt door overzomeraars vanaf 1999 niet meer wordt vergoed, tenzij er een door het Jachtfonds goedgekeurd beheerplan ligt. De acceptatie van het probleem is daardoor verslechterd.

De Natuurvereniging Waterland heeft het initiatief genomen om samen met alle betrokken partijen uit het gebied een plan voor de overzomerende grauwe gans op te stellen. Enkele veehouders tonen de bereidheid om mee te werken aan een plan voor het gedogen van grauwe ganzen. Dit kan als een onderdeel van het beheerplan verder worden uitgewerkt.

WBE De Dieën

De WBE ziet de grauwe gans niet als 'inheemse standvogel' en vindt beperking van de broedpopulaties gewenst vooral uit oogpunt van schade. De jachthouders hebben ook de formele

taak om de wildschade in hun jachtgebied te beperken. Vanuit deze verantwoordelijkheid worden de benodigde vergunningen ieder jaar aangevraagd. Bij de invoering van de nieuwe Flora en Faunawet verliezen zij deze verantwoordelijkheid, de grauwe gans wordt immers een beschermde vogel.

Het onderzoek naar de grauwe gans in Waterland wordt zinvol gevonden om meer kennis over deze vogel te krijgen. Momenteel wordt de aanwezigheid als knelpunt gezien. Zij willen op de hoogte gehouden worden van de voortgang van het onderzoek en zij hebben ook hun medewerking gegeven in de vorm van het verlenen van informatie.

Natuurbescherming

De natuurbeschermende organisaties (SBB en Natuurmonumenten) zien de ganzen als onderdeel van de Waterlandse natuur. In de veenweidegebieden wordt echter veel gronden door de boeren beheerd en als zij schade ondervinden dan zal daar een oplossing voor gevonden moeten worden. Op grond hiervan zijn zij bereid om mee te denken en mee te werken aan een beheerplan.

Natuurmonumenten heeft de volgende restrictie geplaatst namelijk dat zij de grauwe ganzen in hun terreinen niet wil verstoren.

Staatsbosbeheer heeft meegewerkt aan het onderzoek in Waterland. De grauwe ganzen worden gevangen in De Peereboom (eigendom SBB). SBB is dus enerzijds geïnteresseerd in de resultaten van dit onderzoek, anderzijds wordt zij als grondeigenaar geconfronteerd door de wildschade van grauwe ganzen die o.a. op hun terrein broeden. Om zelf niet aansprakelijk te worden gesteld voor de wildschade, hebben zij met medewerking van de WBE De Dieën de schade pogen te beperken door op hun terreinen de nesten te verstoren.

De Wildschadecommissie

De Wildschadecommissie blijft geïnformeerd over het project. De commissie kan zelf geen beleid maken. Zij adviseert het Jachtfonds binnen het wettelijk kader.

4. Onderzoek in Waterland

De verspreiding en trek van de grauwe gans is een complex geheel; niet alleen bestaan er verschillen in timing van de trek bij de verschillende broedpopulaties, ook vindt er in het late voorjaar en in de zomer trek plaats naar ruigebieden, zoals bijvoorbeeld de Oostvaardersplassen.

De kennis over de trek en verspreiding van verschillende populaties is sterk toegenomen door het merken van grauwe ganzen met gekleurde halsbanden, waarop een unieke code is aangebracht. Momenteel zijn er in Europa tien projecten in negen landen waarbij Grauwe ganzen op deze wijze gemerkt worden (zie bijlage 3).

In Nederland zijn op vijf plaatsen grauwe ganzen gevangen en voorzien van een groene halsband te weten: De Deelen in Friesland; Noorderplassen in Flevoland; De Scheelhoek in Zuid-Holland; Waterland in Noord-Holland; en de Gelderse Poort in Gelderland. Het halsbandproject wordt begeleid en gecoördineerd door Maarten Loonen van de Universiteit van Groningen. Hij verzorgt tevens de contacten met de halsbandprojecten buiten Nederland, zodat er internationale uitwisseling is van de waarnemingen van ganzen met halsbanden.

4.1. Onderzoek gemerkte grauwe ganzen

Het onderzoek bestaat in Waterland uit twee onderdelen. (1) Het feitelijke ringen en halsbanden en biometrisch en dna-onderzoek aan de vogels. (2) Het tellen van de ganzen het jaar rond en het aflezen van de halsbanden. In de bespreking van de resultaten zal de nadruk op het laatste deel liggen.

1. Afhankelijk van de start van het broedseizoen zijn in eerste helft van juni de grauwe ganzen gevangen. Het gaat om ouderparen met de nog niet vliegvlugge juvenielen. De adulte vogels kunnen op dat moment niet vliegen omdat de slagpennen worden geruid. De meeste juveniele vogels zijn op dat moment groot genoeg om een halsband te krijgen. Naast een halsband krijgen de vogels een aluminium pootring van het Vogeltrekstation Arnhem aangebracht.

De volgende gegevens zijn verzameld: leeftijd; sekse, gewicht, snavelengte, lengte van een aantal slagpennen, tarsus. Verder is er bij de adulte vogels bloed afgetapt, waarbij op grond van DNA gegevens de relatie van deze vogels met andere broedpopulaties aangetoond kan worden. De resultaten hiervan zijn op dit moment nog niet beschikbaar.

2. In het kader van het halsbandonderzoek in Waterland is vanaf het voorjaar 1996 wekelijks geteld in Waterland-Oost en de Zeevang. Vrijwilligers van de Natuurvereniging Waterland, de Vogelwerkgroep Amsterdam en de KNNV Hoom tellen de ganzen.

Naast het aflezen van de codes van vogels met halsband, wordt het aantal vogels geteld. Zo mogelijk is de familiesamenstelling vastgesteld. Om de halsbanden af te kunnen lezen, maken de tellers gebruik van telescopen (met een vergroting van 20-60 maal). Tevens is op een topografische kaart zo nauwkeurig mogelijk aangegeven waar de vogels zich bevinden. De gegevens zijn zo snel mogelijk opgestuurd naar het kantoor van het SVW. De gegevens zijn ingevoerd in een door Maarten Loonen speciaal geschreven invoerprogramma (DbaseIII). De volgende gegevens zijn ingevoerd: datum; code; waarnemer, kilometerhok, gewas plus familiesamenstelling. Aan het eind van ieder kalenderjaar zijn de gegevens opgestuurd naar Maarten Loonen, de coördinator van het onderzoek van gemerkte grauwe ganzen in Nederland. In de loop van het voorjaar kregen wij de gegevens van waarnemingen van de in Waterland geringde vogels uit andere gebieden in Nederland en of buitenland. Het Samenwerkingsverband Waterland rapporteerde alle waarnemingen

regelmatig terug naar de inzenders. Zo konden zij de gegevens controleren en bleven zij direct betrokken bij de resultaten van hun telwerk.

Om mensen te informeren over het project en te stimuleren ganzen met halsbanden af te lezen, zijn diverse oproepen en artikelen gepubliceerd in provinciale (Noord-Holland en Flevoland) en lokale vogelbladen. Verder is er regelmatig contact met SOVON en Rijksuniversiteit van Groningen over de problematiek rond de grauwe gans.

4.2 De resultaten

In Waterland zijn in 1996, 1997 en 1998 in totaal 92 grauwe ganzen gevangen waarvan bij 88 ganzen een groene halsband met een lettercode of een combinatie van letter met een cijfer voorzien (1996: 45; 1997: 25; 1998: 18, zie bijlage 1). Twee vogels waren te klein voor het aanbrengen van een halsband, één gans werd in 1998 teruggevangen, en één jonge gans brak om onbekende reden zijn poot en is niet geringd.

De grauwe gans staat bekend als een slimme gans waarbij het vangen een speciale techniek vereist. Het opdrijven van deze soort is bijvoorbeeld niet mogelijk. De vogels worden gevangen met staande netten. In Waterland zijn in de Peereboom, een reservaat van SBB in de omgeving van Uitdam en Zuiderwoude, over een lengte van 150-200 meter netten geplaatst. De vogels moeten in een juiste positie voor de netten staan waarna het sein ren je rot wordt gegeven. De vogels lopen dan het net in en ze worden in een kraal verzameld. Het ringen kan dan beginnen.

In 1996 ging het volgens het boekje. De meeste ganzen die voor het net stonden zijn van een halsband voorzien. In 1997 verliep het vangen wat minder succesvol. In plaats van de netten in te lopen, liepen de vogels naar de Waterlandse zeedijk. De vogels drukten zich in het lange gras en riet. Uiteindelijk konden wij van de circa 50 vogels 27 vogels vangen door ze uit het lange gras te plukken. In 1998 werd al op 5 juni gevangen (de vroegste datum van de drie). De vogels kwamen al snel voor de netten zitten. Opmerkelijk was dat er steeds kort op de graszaden werd gefoerageerd en dat al weer snel naar de Oosterpoel werd gelopen om te badderen en te rusten. Van de circa 45 vogels kon helaas al een deel vliegen zodat uiteindelijk 20 vogels (20 jongen en 4 adulten) werden gevangen.

4.2.1 Waarnemingen

Voor dit verslag zijn de Waterlandse gegevens gebruikt uit de periode juni 1996 tot en met juni 1999. De gegevens uit de rest van Nederland en Europa zijn beschikbaar uit de periode juni 1996 tot en met januari 1999.

In totaal zijn van de 45 gehalsbande ganzen uit 1996 er 41 teruggemeld (bijlage 1). Vier ganzen zijn meteen uit het oog verloren. Dit waren jonge ganzen, dus het verlies van een halsband is niet uit te sluiten. De 25 vogels die in 1997 zijn geringd, zijn allen weer waargenomen. Dat geldt ook voor de ganzen die in 1998 zijn geringd.

In het voorjaar van 1999 wordt van de ganzen die in 1996 zijn geringd nog 29 procent waargenomen, voor 1997 en 1998 is dit 80 respectievelijk 78 procent. Twee ganzen zijn door teruggemeld. Om iets over de overlevingskans te kunnen zeggen, wordt op dit moment door SOVON alle gegevens van de grauwe ganzen die in Nederland zijn gevangen geanalyseerd (info: B. Voslamber).

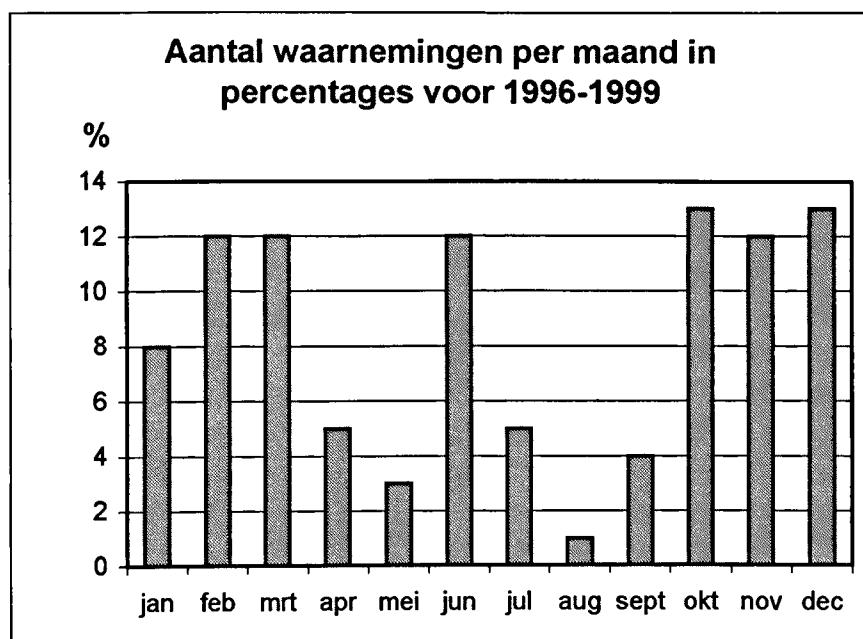
In de bovengenoemde periode zijn 3739 waarnemingen bekend van Waterlandse grauwe ganzen met halsbanden (zie tabel 3). Voor een groot deel zijn de vogels waargenomen in Waterland (49%) en Flevoland (49%). Enkele waarnemingen zijn bekend uit andere gebieden waaronder vier vogels die in Spanje zijn waargenomen (9 waarnemingen).

Tabel 3: Overzicht van waarnemingen in de periode 1996-1999.

gebied	aantal waarnemingen
Waterland-Oost	1806
Zeevang/Katwoude/Kogen	44
Rest Noord-Holland	17
Flevoland	1872
Groningen	8
Friesland	7
Gelderland	3
Belgie	1
Duitsland	4
Spanje	9

4.2.2 Waarnemingen in Waterland

In figuur 5 zien we de waarnemingen van de ganzen met halsband in percentages per maand voor de gehele periode in Waterland-Oost. Direct na het vangen worden in juni de hoogste aantallen waargenomen. In die periode is intensief gekeken naar de familiesamenstelling. In de loop van juli nemen de aantallen af. In augustus en september zijn nauwelijks ganzen in Waterland-Oost aanwezig. Ieder jaar zijn er kleine verschillen, zoals in 1997 namen de aantallen in september eerder toe dan de ander jaren. Vooral in oktober en november zien we een verdere toename van het aantal ganzen in Waterland. In december stabiliseert het aantal waarnemingen. Tijdens de vorstperiode van december 1996 tot en met half januari 1997 waren de grauwe ganzen echter grotendeels verdwenen. Enkele vogels met halsbanden verbleven tijdens die periode in de omgeving van Zuiderwoude. Na het invallen van de dooi nam het totaal aantal ganzen toe weer en werden ook meer ganzen met halsbanden gezien. In februari en maart zien we een toename in de waarnemingen: de start van het broedseizoen. Opvallend is dat in mei het aantal waarnemingen sterk is afgenomen. De veronderstelling is dat in die periode de subadulte vogels in de Oostvaardersplassen ten zuiden van Lelystad ruien. Dit moerasgebied is één van de belangrijkste ruiplaatsen van Noordwest-Europa (Loonen et al. 1991). Om dit idee verder te onderbouwen is voor alle gemerkte ganzen nagegaan of zij in februari, maart of april in Waterland zijn waargenomen. Vervolgens is bij deze groep vogels gekeken of zij hier in mei zijn waargenomen. Van de 56 subadulte vogels is 81 procent niet waargenomen, bij de adulte vogels (23 ex) gaat het om 39 procent. We zien dus inderdaad dat veel

Figuur 5: Waarnemingen van de ganzen met halsband in percentages per maand voor de gehele periode in Waterland-Oost.

subadulte vogels niet in Waterland aanwezig zijn. De aanwezigheid in de Oostvaardersplassen is niet bevestigd door terugmeldingen uit dit gebied. In dit gebied is de waarnemingsintensiteit naar gemerkte ganzen laag (info: Maarten Loonen). In juni zien we vervolgens een sterke toename van het aantal waarnemingen in Waterland. Naast dat gedurende twee jaar van het onderzoek in deze maand is geringd, zien we juist in deze maand de subadulte vogels weer verschijnen.

De gehalsbande vogels komen in Waterland geconcentreerd voor. De vogels bevinden zich binnen de reservaatgebieden, maar het boerenland wordt niet gemedan. De Peereboom, Opperwoud, Rijperweg, Binnengouw en Barnegat zijn de locaties waar de meeste gemerkte vogels zijn waargenomen. Verder is opvallend dat er geen enkele waarneming van een gans met halsband uit de polder IJdoorn komt. Het lijkt dat de verschillende broedpopulaties zeer gescheiden leefgebieden hebben binnen Waterland.

Naar mate het voorjaar nadert, worden de vogels steeds geconcentreerder in de potentiële broedgebieden waargenomen. De vogels worden voor een groot deel foeragerend op de graslanden gezien, soms bevinden zij zich rustend op het open water zoals de Gouwzee.

Een aantal adulte ganzen toont een grote plaatstrouweheid. Ieder jaar verschijnen zij met hun jongen in de Peereboom en de Binnenbraek (J96, J92 en JHC). Opmerkelijk was de ontdekking van een broedkolonie in 1999 voor de kust van Diemen. Een van de ganzen met halsband (code JHN) heeft hier gebroed en later werd deze vogel met haar jongen in de Peereboom waargenomen (circa 10 km noordelijk). Instroom van vogels is dus zeer goed mogelijk! Echter de schaal waarin dit gebeurd is op dit moment niet duidelijk.

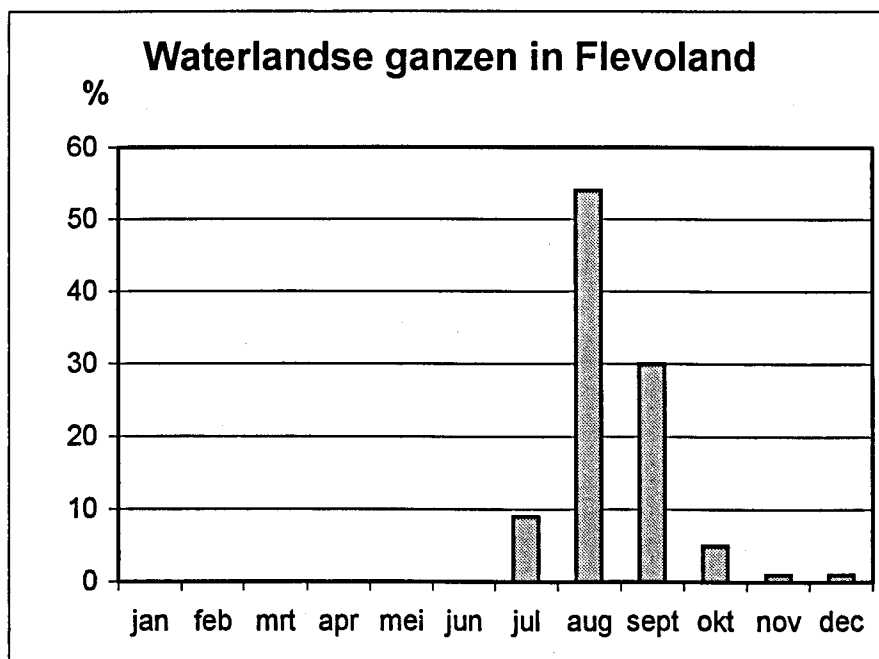
4.2.3 Waarnemingen in de rest van Noord-Holland

In juli 1996 zijn vogels waargenomen in de Zeevang. Opmerkelijk is dat dezelfde vogels enkele dagen ervoor in Flevoland waren. Blijkbaar pendelen de vogels heen en weer. In 1997 en 1998 zien we een toename van het aantal waarnemingen in de Zeevang/Polder Katwoude. In Polder Katwoude hebben in 1997 en 1998 twee grauwe ganzen met halsband gebroed (J97 & PZB). Elders in Noord-Holland zijn in 1998 Waterlandse grauwe ganzen waargenomen zoals De Vooroever, bij Schellinkhout en Amstelmeer (potentiële broedplaatsen). Op de laatstgenoemde locatie broeden al een aantal jaren grauwe ganzen.

Naast uitwisseling vestigen enkele Waterlanders zich in nieuwe gebieden (bijvoorbeeld Katwoude en de Zeevang). Ook ten zuiden van Amsterdam zijn ganzen waargenomen zoals in Polder Groot Mijdrecht en de Waardassacker Polder ten noorden van Abcoude. In deze polders bevinden zich grauwe ganzen die behoren tot de broedpopulatie van de Vechtstreek. Deze waarnemingen vielen precies in de vorstperiode van 1997. De ganzen profiteerden blijkbaar hier van open water op de Ouderkerkerplas. Naast voedsel zijn ganzen afhankelijk van drinkplaatsen en een slaapplek in de directe omgeving. Ze slapen het liefst op open water.

4.2.4 Waarnemingen in Flevoland

In juli beginnen de aantallen in Waterland sterk af te nemen en in augustus is het gebied zelfs grotendeels verlaten. Waar zitten de vogels dan? Figuur 6 laat zien dat in die periode een sterke toename van de Waterlandse grauwe ganzen plaatsvindt in de Flevopolders. In september 1996 werd zelfs negentig procent van de gehalsbande vogels in Flevoland waargenomen. De vogels foerageren vooral op de akkers ten zuiden van Almere. Zij doen zich te goed aan de oogstresten zoals tarwe en kapucijners. Ook zijn waarnemingen bekend van vogels die rusten in de Lepelaarsplassen, een moerasgebied langs de Oostvaardersdijk. Uit de waarnemingen blijkt dat veel vogels in de periode juli-oktober

Figuur 6: Waarnemingen in Flevoland van de in Waterland geringde ganzen als percentage per maand tussen 1996-99.

een lange tijd in Flevoland verblijven. Daarna trekken ze weer naar de graslanden in Waterland. In bijlage 1 vindt u een overzicht van de waarnemingen van de gemerkte grauwe ganzen in Flevoland.

4.2.5 Waarnemingen in de rest van Nederland

Buiten Noord-Holland en Flevoland gaat het slechts om een handje vol waarnemingen en enkele ganzen (zie tabel 3). Met name in de betere ganzengebieden van Nederland worden ganzen opgemerkt zoals het Lauwersmeergebied, en de Workummerwaard. Ligt dit nu aan de ganzen of de waarnemers? In de Workummerwaard ging het om een vogel die de gehele maand september 1997 daar verbleef. Uit die periode is ook een waarneming binnen gekomen uit het rivierengebied. In het noorden van het land komen de waarnemingen uit de nazomer, wanneer de ganzen dus niet in Waterland verblijven. De waarnemingen uit Zeeland komen uit november en december. Op trek naar het zuiden zijn deze vogels hier blijven steken.

4.2.6 Waarnemingen in het buitenland

In totaal zijn veertien waarnemingen gemeld van zes vogels. Vier vogels zijn waargenomen in Spanje waarvan twee in november 1996 in Hato Blanco in Spanje. Deze plaats is gelegen bij Villafilla (ten noorden van Salamanca), en is één van de belangrijkste overwinteringsgebieden in Spanje (Persson 1993). Een van de vogels is daarna nooit meer waargenomen, de ander is in het voorjaar 1997 weer present in Waterland. Opvallend is dat van de rest van deze ganzenfamilie in die periode geen enkele waarneming is, mogelijk heeft de gehele familie in Waterland overwintert. In de winter van 97/98 verbleef de JEH van december tot en met januari in Spanje. In de winter van 98/99 was JEU in december daar present. Welk deel van de Waterlandse vogels overwintert nu in Spanje? Om hiervan een duidelijker beeld te geven is van alle vogels die na januari zijn waargenomen, dit zijn de vogels die overleefden, nagegaan waar zij in november/december, december/januari in dat seizoen zijn waargenomen (tabel 4). In Waterland is van de 125 ganzen ruim 58 procent in de winter één of meerder malen waargenomen in Waterland. Van bijna 38 procent is in die maanden geen waarnemingen bekend. Het is niet uit te sluiten dat een deel van die vogels in Spanje heeft overwintert.

Tabel 4. Waarnemingen van de gemerkte ganzen gedurende de winterperiode 1997-1999 (n=125)

	96/97	97/98	98/99	tot	%
gezien in Waterland	10	33	30	73	58,4
gezien in de rest van Nederland			1	1	0,8
gezien in Spanje	2	1	1	4	3,2
niet gezien	18	14	15	47	37,6

In januari 1997 is een Waterlandse gans met halsband waargenomen in de omgeving van Kieldrecht (België). Dit is vlakbij het Verdronken land van Saeflinge. De laatste jaren is dit voor de grauwe gans één van de belangrijkste overwinteringsgebieden in Nederland (Koffijberg et al. 1997). Dezelfde vogel is in maart en april waargenomen in Walnau en Twielenflethersand in Duitsland. In het najaar van 1997 is de vogel weer waargenomen in Waterland. Verder maakten twee ganzen (PZX & PTU) een kort uitstapje naar Duitsland (Walnau) om vervolgens weer snel in Waterland te verschijnen.

4.2.7 Samenvatting

De Waterlandse grauwe ganzen verblijven een groot deel van het jaar in Waterland, behalve in juli tot en met september. In de loop van juli vertrekken de meeste vogels naar Flevoland waar zij en masse op de oogstresten foerageren (voornamelijk tarwe). In die periode zijn ook enkele vogels in Noord-Nederland waargenomen. In de loop van september/oktober komen de ganzen weer terug naar Waterland, waar de meeste vogels de rest van het jaar verblijven. Ook in de winter verblijven veel vogels in Waterland. Het ontbreken van strenge winters in de onderzoekperiode speelt mogelijk een rol. Een aantal vogels vertrekt naar zuidelijke oorden. Verrassend zijn de ganzen die in Spanje hebben overwinterd. Ook van de ganzen die zijn gehalsband in de Noorderplassen bij Almere zijn waarnemingen bekend uit Spanje.

In april en mei zijn minder vogels met halsbanden waargenomen. Mogelijk vertrekt een deel van de subadulte vogels naar de Oostvaardersplassen om te ruïen. Dit idee is echter niet ondersteund door waarnemingen uit dit gebied!

Op grond van de resultaten zien we dat er vanuit Waterland een (langzame) verspreiding plaatsvindt van broedvogels naar andere gebieden zoals Polder Katwoude en Zeevang. Ook verschijnen vogels op andere geschikte broedlocaties zoals De Vooroever en het Amstelmeer. De wildschade in Waterland wordt vanaf mei tot en met augustus veroorzaakt door de lokale populatie. In het najaar en met name van februari tot en met april pleisteren ook ganzen uit andere populaties (voornamelijk Noorwegen) in Waterland.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

- De grauwe gans is bijna het gehele jaar in Waterland aan te treffen. De hoogste aantallen worden vastgesteld in november en februari/ maart, wanneer noordelijke broedvogels Waterland op de trek aandoen. Het gaat hierbij naast de 'Waterlandse' broedvogels om trekvogels uit voornamelijk Noorwegen. In augustus en september verblijven weinig ganzen in Waterland.
- Het aantal broedvogels in Waterland neemt de laatste jaren toe.
- Tijdens het broedseizoen (maart-juni) is de verspreiding van de grauwe gans voornamelijk beperkt tot de broedgebieden binnen de reservaatgebieden (Peereboom, buitendijkse rietlanden langs de Gouwzee, Kleine - en Grote Meer, Binnenbraek, Barnegat en IJdoorn). Na het vliegvlug worden van de jongen foerageren de ganzen zowel binnen de reservaten als op gewoon boerenland.
- De toename van het aantal vogels in de winter is waarschijnlijk voor een deel toe te schrijven aan de toename van het aantal broedvogels. Vooral de gegevens in de zachte winter van 1997-98 lijken dit beeld te bevestigen.
- Om een beeld te krijgen van de verspreiding van de Waterlandse grauwe ganzen zijn in drie jaar 88 ganzen gemerkt met individueel herkenbare halsbanden. Uit de waarnemingen blijkt dat veel grauwe ganzen een zeer sterke binding met Waterland hebben en daar een groot deel van het jaar op de graslanden zijn aan te treffen.
- Op de Waterlandse graslanden verblijven tijdens het broedseizoen grauwe ganzen met jongen die elders hebben gebroed.
- Vanuit Waterland worden omringende gebieden zoals Polder Katwoude en de Zeevang 'gekoloniseerd', getuige de waarnemingen in deze gebieden van adulte grauwe ganzen die in Waterland-Oost zijn gemerkt.
- In mei worden minder (subadulte) grauwe ganzen met halsbanden waargenomen. Mogelijk verblijven de vogels dan ook in Flevoland. De Oostvaardersplassen zijn een belangrijke ruiplaats voor de grauwe gans in Europa.
- De grauwe ganzen die in Waterland broeden, hebben een sterke relatie met Flevoland. In juli tot en met oktober is daar een groot deel van de Waterlandse ganzen die zijn gemerkt met halsbanden waargenomen.
- Enkele Waterlandse grauwe ganzen zijn 'echte' trekvogels, getuige de terugmeldingen uit Spanje. De wegtrek naar Zeeland of Spanje hangt waarschijnlijk samen met de weersomstandigheden. Bij een zacht winter blijven meer vogels in Waterland.
- De grauwe ganzen die in Waterland en omgeving broeden zijn verantwoordelijk voor de wildschade van mei tot en met augustus. Buiten deze periode verblijven ook ganzen uit Scandinavië in Waterland en zij kunnen uiteraard ook wildschade veroorzaken.
- De wildschade die louter door grauwe ganzen wordt veroorzaakt, is alleen bekend uit de periode mei tot september. De getaxeerde wildschade is toegenomen van ruim f9.600,- in 1996 naar ruim f22.000,- in 1999.
- De genomen beheersmaatregelen (schudden eieren en afschot) lijken een beperkt effect op de toename van het aantal grauwe ganzen in Waterland te hebben. De instroom van ganzen en de moeilijke bereikbaarheid van nesten spelen hierbij mogelijk een rol.
- De boeren hebben steeds meer moeite met de aanwezigheid van de grauwe ganzen op hun land te accepteren. De acceptatie is verder verslechterd nu het Jachtfonds vanaf 1999 de wildschade van de overzomerende grauwe gans niet meer uitbetaalt.

5.2 Aanbevelingen

- Het Jachtfonds wil in de toekomst de wildschade alleen vergoeden als er een beheerplan is opgesteld. Het plan moet ter goedkeuring aan het Jachtfonds worden voorgelegd. De WLTO, natuurbeschermingsorganisaties, de WBE's en de Natuurvereniging Waterland kunnen hiervoor samen het initiatief te nemen. In dit plan zullen alle betrokken partijen de randvoorwaarden moeten stellen voor het behoud van een duurzame populatie van de grauwe gans in Waterland. Voor de beheermaatregelen zal maatschappelijk draagvlak aanwezig moeten zijn.
- De Natuurvereniging Waterland kan het initiatief nemen om te onderzoeken onder welke voorwaarden er draagvlak is bij de veehouders om de grauwe gans te gedogen.
- De natuurbeherende organisaties (SBB en Natuurmonumenten) kunnen een bijdrage leveren door het beheer op hun gronden zo af te stemmen dat in juni-augustus de ganzen zoveel mogelijk binnen de reservaatgebieden opgevangen kunnen worden.
- De Provincie Noord-Holland zal voor de invulling voor een verantwoord beleid ten aanzien van beheersing van de broedpopulatie nader onderzoek moeten initiëren naar de populatiedynamiek van de grauwe gans. De effectiviteit van allerlei beheermaatregelen verdient binnen dit onderzoek de nodige aandacht.
- De beheermaatregelen in Waterland werken effectiever als het Waterlandse beheerplan een onderdeel is van een landelijk/provinciaal plan. De grauwe gans in Waterland behoort namelijk tot een groter groep vogels die bijvoorbeeld in Flevoland en Vechtplassen broeden. Uitwisseling van ervaringen kan een bijdrage leveren aan verder inzicht en onderbouwing van de te nemen maatregelen. Ook hier kan de provincie een coördinerende en ondersteunende rol op zich nemen.
- De problematiek van overzomerende grauwe gans staat niet op zich. Naast grauwe ganzen bevinden zich in toenemend aantal verwilderde boerenganzen, brandganzen, canadese ganzen, nijlganzen en knobbelzwanen zich in het voorjaar en zomer op de Waterlandse graslanden. Een onderzoek naar de haalbaarheid naar de integrale aanpak van beheersing en gedogen voor deze soorten is gewenst.

LITERATUUR

- Bergh, L.M.J. van de, 1991. De Grauwe gans als broedvogels in Nederland. Rijksinstituut voor natuurbeheer, Arnhem.
- Cottaar, F. R. Daalder, R. van der Hut, W. Ruitenbeek, C.J.G. Scharringa, D.Tanger, T.Tuinman & P.J. Zomerdijk, 1990. Verslag van de internationale watervogeltellingen 1981-1990 in Noord Holland. De Graspieper, jubileumnummer juni 1991: 58.
- Dijk, A.J. van, F. Hustings & T. Verstrael, 1994. SOVON Broedvogelverslag 1992. SOVON monitoringrapport 94.3. SOVON,Beek-Ubbergen.
- Eggenhuizen, T.E. 1996. Grazende vogels in Waterland. Samenwerkingsverband Waterland
- Hagemeyer, E.J.M., M.J. Blair (editors). 1997. The EBBC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance. T & A.D. Poyser, London.
- Koffijberg, K., B. Voslamber & E. van Winden. 1997. Ganzen en zwanen in Nederland: een overzicht van pleisterplaatsen in de periode 1985-94. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen
- Loonen, M.J.J.E., M. Zijlstra, M.R. van Eerden, 1991. Timing of wing moult in Greylag Geese *Anser anser* in relation to the availability of their food plants. *Ardea* 79(2): 253-260.
- Loonen M.J.J.E. & C. de Vries, 1995. De Grauwe Gans (*Anser anser*) als standvogel in ZW-Nederland. *Limosa* 68:11-14.
- Madsen J., 1991. Status and trends of goose populations in the Western Palearctic in 1980s. *Ardea* 79: 113-122.
- Madsen J., G. Cracknell, & A.D. Fox (eds), 1999. Goose populations of the Western Palearctic. A review of status and distribution. Wetlands International Publ. No.48, Wetlands International, Wageningen, The Netherlands. National Environmental Research Institute, Rønde, Denmark.
- Meininger P.L., C.M. Berrevoets & R.C.W Strucker, 1994. Watervogeltellingen in het zuidelijk Deltagebied, 1987-91. Rijksinstituut voor Kust en Zee, rapport RIKZ-94.005/NIOO-CEMO, Middelburg/Yerseke.
- Persson, H. 1992. De invloed van jacht op de opvang van de broedpopulaties van de Grauwe Gans *Anser anser*. *Limosa* 66:41-47.
- Provincie Noord-Holland, 1998. Uitvoeringsprogramma Faunabeleid.
- Teixeira, R.M., 1979. Atlas van de Nederlandse Broedvogels.
- Visbeen, F. & W. van der Waal, 1991. Waterland Ganzenland! *De Gierzwaluw* 30(3):64-71.

- Visbeen, F., 1994. Broedende Grauwe ganzen in Waterland-Oost, Diemerzeedijk en Vijfhoek. *De Graspieper* 14(3): 130-134.
- Visbeen, F., 1997. Halsbanden en pootringen bij zwanen en ganzen. *De Graspieper* 97(2):60-64.
- van der Waal, W., 1989. Waterland Ganzenland?, *De Gierzwaluw* 27 (3):4-5.
- Voslamber, B., M. Zijlstra, J.H. Bechman & M.J.J.E. Loonen, 1993. De trek van verschillende populaties Grauwe ganzen *Anser anser* door Nederland; verschillen in gebiedskeuze en timing in 1988. *Limosa* 66: 89-98.
- Wartena, J.G.R., 1964. Natuur en landschap van Waterland. SBB, Utrecht.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1989. Jaarverslag 1988.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1990. Jaarverslag 1989.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1991. Jaarverslag 1990.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1992. Jaarverslag 1991.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1993. Jaarverslag 1992.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1994. Jaarverslag 1993.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1995. Jaarverslag 1994.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1996. Jaarverslag 1995.
- Wildschadecommissie Noord-Holland, 1997. Jaarverslag 1996.

Bijlagen

Bijlage 1. Overzicht van de terugmeldingen van iedere individueel gemerkte grauwe gans per maand per seizoen. Per maand wordt ieder gebied eenmaal aangegeven waar de gans is waargenomen (s = subadult, a = adult, 1= Waterland, 2= Flevoland, 3= rest Nederland, 4= Spanje, 5 = Duitsland, 6= België).

1996/1997

leeftijd	code	1996							1997				
		jun	jul	aug	sept	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei
s	J88	1	1,2	2	2	2	1		1	1	1		1
s	J89	1	1,2	2	2	1	4						
a	J90	1									1	1	
a	J91	1	1		2		1			1	1	1	
a	J92	1	1,2	2,1	2	1			3,1	1	1	1	
a	J93	1	1	1,2	2		1						
a	J94	1		1	2	1					1		
a	J95	1	1,2	2,1	2	1	1	3	1	1	1	1	
a	J96	1	1,2	2	2	1				1	1	1	
a	J97	1	1,2	2	2	2	1	1	1	1			
s	J99	1			2	1					1		1
s	PTA	1	1,2	1,2	2		1						
s	PTC	1	1,2	2,1	2				3,1	1	1		1
s	PTE	1	1,2	2	2	1,2				1	1	1	
s	PTH	1	1,2	2,1	2	1			3,1	1	1	1	
s	PTN	1											
s	PTR	1	1	3	2								
s	PTS	1	1,2	2	2	2	1	1	1	1	1		1
s	PTT	1	1,2	2	2		1						
s	PTU	1	2	2	2	2	1			1	1	1	
s	PTX	1	1,2	1,2	2								
s	PTZ	1											
s	PUA	1	1		2			1					
s	PUB	1	1,2	2	2								
s	PUC	1		1	2			1					
s	PUE	1	2	2	2	1				1	1		1
s	PUH	1		1	2	1							
s	PUN	1	1	2	2	2	1	1	1	1	1	1	
s	PUR	1		1	2	1			6		5	5	
s	PUS	1	1,2	2	2	2	1	1	1			1	1
s	PUT	1	1,2	2	2	1	4			1	1	1	1
s	PUU	1	1	1									
s	PUX	1	1,2	2	2	1							
s	PUZ	1	1,2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1
a	PXT	1	1		2		1						
s	PXU	1	1,2	1,2	2								
s	PXX	1	1,2	1,2	2		1						
s	PZA	1	1,2	1,2	2		1						
s	PZB	1	1,2	2	2	1				1	1	1	
s	PZC	1	1		2		1						
s	PZE	1	1		2								
s	PZR	1	1,2	2	2	1				1			
s	PZT	1											
s	PZU	1	1,2	2	2	2	1	1	1	1		1	
s	PZX	1		1	2	1					5		
s	PZZ	1	1,2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	

1997/1998

		1997							1998				
	code	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei
s	J88	1	1	2		1	1	1	1	1	1	1	
s	J89												
a	J90			1									
a	J91	1	2	2		1	1	2		1	1	1	
a	J92			2	2,1	1	1	1	1	1		1	
a	J93												
a	J94	1	2	2			1	2		1		1	1
a	J95				2								
a	J96	1		2	1	2,1	1	1		1	1	1	1
a	J97		1,2	2	1,2	1	1	1	1,2	1			
s	J99			2	2,3	2	1			1	1		
s	PTA												
s	PTC		1,2	2	2,1	2	1	1	1	1+			
s	PTE			3	3	1	1			1	1	1	
s	PTH		2	2	2,1	1	1	1					
s	PTN												
s	PTR												
s	PTS	1	2	2	1	2,1	1	1	1	1	1		
s	PTT			2									
s	PTU			2	1	1	1	1		5,1	1	1	
s	PTX												
s	PTZ												
s	PUA												
s	PUB												
s	PUC												
s	PUE	1	2	2	2,1	2	1	1	1	1			
s	PUH		2	2		2							
s	PUN			2	1,2	2,1	1	1	1	1	1	1	
s	PUR			2	1	2			1		3		1
s	PUS		2	2	2,1	2,1	1	1	1	1	1		1
s	PUT				3					1	1	1	
s	PUU										1		
s	PUX												
s	PUZ		2	2	1	1	1	1	1				1
a	PXT												
s	PXU												
s	PXX												
s	PZA												
s	PZB	1	2	2	1	1,2	1	1	1	1	1	1	
s	PZC				2								
s	PZE												
s	PZR			2	3								
s	PZT												
s	PZU			2	2,1			1	1	1			
s	PZX		2	2	2,3,1	1	1						
s	PZZ	1	1,2	2	2,1	1	1	1	1	1		1	
		1997							1998				
leeftijd	code	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei
s	JCR	1	1,2	2		1	1	1	1	1	1		
s	JCS	1	2		1	1		1	1	1			
s	JCU	1	3						1	1	1	1	
s	JCX	1	1,2	2	1	1	1	1	1	1	3	3	
s	JCZ	1	2		1	1		1	1	1	1	1	
s	JEA	1	1,2	2		1	1	1	1	1	1	1	
s	JEB	1	2	2	2								
s	JEC	1	2		1	1,2		1	1	1	1	1	

s	JEE	1								1	1	1	
s	JEH	1	1,2	2	1	1	1	1	4		1		
s	JEN	1	1								1		
s	JER		2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	
s	JES	1	1,2	2	2,1	1	1	1	1	1	1	1	
s	JET	1	1,2	2	2,1	1	1	1	1	1	1	1	
s	JEU	1	2	2	2	2	1		1	1	1	1	
s	JEX	1	2							1	1		
s	JEZ	1	1,2	2	2,1	1	1	1	1	1	1	1	
s	JHA	1	1,2	2	2,1	1	1	1	1	1	1	1	
a	JHB	1	1	2	2,1	1	1	1	1	1			
a	JHC	1	2	2	2	1		1	1	1	1		1
a	JHE	1	2		2,1	1		1	1	1	1	1	1
a	JHH	1		2	2,1		3	1		1	1	1	
a	JHN	1	1,2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	
a	JHR	1		2	1,2		1		1	1	1	1	1
a	JHT	1								1	1		

1998/1999

		98							99						
	code	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	
s	J88			2	2	1	1	1	1						
s	J89														
a	J90														
a	J91	1	2	2	2	1	1		1	1			1		
a	J92		2	2	1,2	1	1	1	1	1		1	1	1	
a	J93			2											
a	J94		2	2	2				1					1	
a	J95														
a	J96	1		2	2	1	1				1	1	1		
a	J97		1,2	2	2	2		1	1	1	1				
s	J99			2	2										
s	PTA														
s	PTC														
s	PTE		1,2	2	2		1	1	1	1	1				
s	PTH														
s	PTN														
s	PTR														
s	PTS		2	2	2	2	2,1	1	1	1	1	1	1		
s	PTT														
s	PTU		1	2	2	1	1				1	1			
s	PTX														
s	PTZ														
s	PUA														
s	PUB														
s	PUC														
s	PUE														
s	PUH			2	2					1	3				
s	PUN		2	2	2	1	1		1	1			1		
s	PUR			2	2			1		1					
s	PUS	1	1	2											
s	PUT														
s	PUU														
s	PUX														
s	PUZ														
a	PXT														
s	PXU														
s	PXX														
s	PZA														
s	PZB		2	2	2	1	1	1	1	1		1	1		

s	PZC													
s	PZE													
s	PZR						1							
s	PZT													
s	PZU													
s	PZX													
s	PZZ				2		1			1				

		1998							1999					
	code	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
s	JCR		2	2	1,2	1	1	1		1	1	1		
s	JCS	1	2	2	2		2,1	1	1		1			
s	JCU			3										
s	JCX		2	2	1,2	1	1	1	1	1				
s	JCZ									1	1			
s	JEA						1							
s	JEB			2	2	1	2		1					
s	JEC			2	2	1	1	1		1	1	1	1	
s	JEE		2	2	2	1	2	1	1	1	1			
s	JEH		2	2	2	1				1				
s	JEN													
s	JER		1	1	2,1	1	1	1	1	1	1	1		
s	JES			2										
s	JET		2	2	2	1				1				
s	JEU			2	2	2,1		4				1	1	
s	JEX		1,2	2	2	1	1,2	2		1	1			
s	JEZ		2	2	2	1	1	1	1		1		1	
s	JHA		2	2		1	1	1	1		1	1		
a	JHB		1	2	1,2			1	1	1		1	1	1
a	JHC	1		2		1	1	1	1	1	1			
a	JHE	1	1	2	2		1	1			1	1	1	
a	JHH			2	2	1	1							
a	JHN			2	1,2	1	1	1	1	1		1		
a	JHR		2	2	2	1	1,2	2	1	1				
a	JHT		1						1	1				

		1998							1999					
leeftijd	code	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
s	J54	1		2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	
s	J55			2	2,1	1	1	1		1		1		
s	J56			2	2,1	1	1	1					1	
s	J57			2	2,1	1	1	1		1				
s	J58			2	2		1	1		1				
s	J59			2	2		1	1		1	1			
s	J61	1				1		1						
s	J62	1		2	2,1	1	1	1						
s	J63	1										1		
s	J64	1												
s	J65	1		2	2	1	1	1	1	1				
s	J67			2	2,1	1	1	1	1					
s	J69			2	2	1	1							1
s	J70	1		2	2	1	1						1	
s	J72	1		2	2	1	1							1
a	J73	1		2	2	1	1							
a	J71			2	2,1	1	1	1	1	1	1			
a	J74	1							1	1				

BIJLAGE 2 Waargenomen grauwe ganzen in Waterland met blauwe, zwarte (z) en groene (g) halsbanden 1990-1999 uitgesplitst per maand.- exclusief de ganzen die zijn geringd in Waterland

Jaar	maand											
	jul	aug	sept	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr	mei	jun
90/91						VTC	B67	GO1	GO1			
							G01		B67			
91/92		B67		RAT				B67	B67			G?
								V20				
								P20-g				
92/93								B?	ZZE			
									B?			
93/94	RAT					P07-g	X86	X86	B67			
	ACE							ZGA				
								B67				
								B67				
94/95												0A3-z
								PCU-g	B67	B67		
								PEB-g				0A3-z
										B67		
										B67		
										B67		
										NBE		
95/96	PCZ-g				ZSN	PEA-g			PCU-g			G68
					ZNU				PCT-g	PCT-g		G68
								STN	G34	PCT-g		
								ZGT	G34			
								B?	ZGT			
									ZGT			
									STN			
									ZUI			
									SGS			
96/97									HZN			
									O86-z	O86-z	O86-z	
									O86-z			
97/98								BNS	VHR	VHR		
									SNR			
98/99				VHR	VHR		TGH	TGH	TGH	TGH		
							TGR	TGR	TGR	TGR		
							CHA	CHA				
								VHR	VHR			

Bijlage 3.

Overzicht van de onderzoeken naar grauwe ganzen waarbij gebruik gemaakt is van halsbanden en pootringen.

1. Witte halsband met zwarte code (3 letters of cijfers).
Gerald Dick, Weinbergg. 6/6, 1190 Wien, Oostenrijk.
2. Zwarte halsband met witte code (3 letters of cijfers en 1 verticale lijn).
Juan Calderon, Estación Biológica de Doñana, Avda. De Maria Luisa s/n. Pabellón del Perú, 41013 Sevilla. Spanje.
3. Witte pootring met zwarte code (2 letters en 1 cijfer of 1 letter en 1 cijfer).
Ron H. Terry, 39 Bosville Drive, Sevenoaks, Kent TN13 3JA. Groot-Britannië.
4. Groene halsband met witte code (1 letter (P of J) en 2 cijfers of letters).
Maarten Loonen, Rijksuniversiteit Groningen, gedragsbiologie, Kerklaan 30, postbus 14, 9750 AA Haren.
5. Groene halsband met witte code (1 letter en 2 cijfers).
Józef Witkowski, Univ. Wroclaw, Zoological Institute, ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wroclaw. Polen.
6. Blauwe halsband met witte code (1 letter en 2 cijfers of 3 letters) Nordic Greylag Goose Project, Leif Nilsson, Ecology Building, 223 62 Lund. Zweden.
7. Lichtblauwe halsband met witte code (3 letters).
Nordic Greylag Goose Project, Leif Nilsson, Ecology Building, 223 62 Lund. Zweden.
8. Rode halsband met witte code (1 letter en 2 cijfers).
Karel Hudec, Hluboká, 639 00 Brno, Tsjechië.
9. Kleuren pootring met code (kleurcombinatie op speciale plaats).
Niels Otto Preuss, Zoological Museum, Universitetsparken 15, 2100 Kopenhagen, Denemarken.
10. Kleuren pootring met code (1 letter of number).
Eners Bylin, Univ. Stockholm, Tovetorp Zoological Research Station, S/64050 Björnlunda. Zweden.

Over het Samenwerkingsverband

Het Samenwerkingsverband Waterland bestaat sinds 1982 en wordt gevormd door de Werkgroep Jonge Boeren Waterland, het Centrum voor Landbouw en Milieu en enkele individuele natuurbeschermers.

Het Samenwerkingsverband wil agrarisch natuur- en milieubeheer bevorderen door overleg, onderzoek, voorlichting en uitvoering van praktische maatregelen. Vanaf de oprichting tot en met 1995 coördineerde het Samenwerkingsverband de vrijwillige weidevogelbescherming in Waterland. In 1996 is deze taak overgenomen door de Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland.

In de loop der jaren heeft een verbreding van de activiteiten plaatsgevonden. Sinds 1986 deed het Samenwerkingsverband ook onderzoek naar de inpasbaarheid van botanisch slootkantbeheer. Eind jaren tachtig publiceerde het Samenwerkingsverband twee rapporten over mest in Waterland. Sinds 1991 worden jaarlijks boerenzwaluwen geteld. De afgelopen jaren heeft het Samenwerkingsverband diverse projecten uitgevoerd in het kader van het Waardevol Cultuurlandschap Waterland. Thema's waren onder meer: beloningssystemen voor agrarisch natuurbeheer, waterzuivering door helofytenfilters, natuurlijke oeververdediging en grauwe ganzen in Waterland.

Publicaties van het Samenwerkingsverband

De volgende uitgaven zijn nog verkrijgbaar:

- Mest in Waterland - Naar een optimaal gebruik van mest in een veenweidegebied. 1990. f 20,-
- Grasbanen - Ervaringen uit de praktijk met aanleg van kunststofmatten in het land. 1992. f 15,-
- Boerenzwaluwen in Waterland - Tips om het broeden op melkveebedrijven te stimuleren. 1997. f 7,50 (brochure)
- Weidevogels, grondgebruik en waterpeil in Waterland 1982-1991. 1993. f 22,50
- Video "Natuurlijk boeren in Waterland". 1995. f 45,-
- Een vereniging voor agrarisch natuurbeheer in Waterland - Voorstudie. 1995. f 22,50
- Beloning van agrarische natuur in Waterland. 1996. f 20,-
- Grazende vogels in Waterland - Opvang van ganzen, zwanen, meerkoeten en smienten. 1996. f 25,-
- De plantenkant van Waterland - Experimenten met botanisch slootkantbeheer. 1997. f 24,50
- Natuurlijke oeververdediging in Waterland - Vier jaar ervaring met wilgenschoeiingen op vijf agrarische bedrijven. 1997. f 20,-
- Waterland op weg naar de 21^e eeuw. Verkenning van meningen en een voorstel voor visievorming. 1998. f 15,-
- Waterzuivering met helofytenfilters. Een praktijkproef op twee melkveebedrijven in Waterland. 1999. (f 25,-)

Bovenstaande publicaties en dit rapport (f 25,-) kunnen telefonisch of schriftelijk worden besteld op het onderstaande adres. Vermelde bedragen zijn inclusief verzendkosten.

Samenwerkingsverband Waterland
Koemarkt 53-I
1441 DB Purmerend
tel. 0299-437463
fax 0299-430298